

KRAŠKI POJAVI

Kapnik je tvorba, ki nastaja v suhih jamah. Iz kapljajoče vode se izloči kalcit ali apnenec, ki ga imenujemo siga. Kapniške tvorbe so različnih oblik:

- stalagmiti (rastejo s tal)
- stalaktiti (rastejo s stropa)
- stebri (po združitvi stalaktitov in stalagmitov)
- cevčice
- zavese

- **Vrtača** je dolina, ki ima večji premer kot globino.
- **Uvala** nastane iz dveh ali več vrtač, ki se združijo, zato tudi navadno nima enakomernega dna in ni primerna za obdelovanje (glej tudi pod kraško polje).
- **Udornica** je nastala, ko se je udrlo ali je preperelo skalnato površje ali strop votline.
- **Koliševka** je velika kotanja porasla z drevesi.
- **Kal** je majhna vrtača z ilovnatim dnom, kjer se zbira voda.

- **Polje** je obširna kotanja z izviri in ponori, ki se obdobjno poplavi.
- **Rečna dolina** je ozemlje, na katerem si je voda ustvarila strugo.
- **Slepa dolina** je zaključni del rečne doline, kjer voda ponikne.
- **Suha dolina** je rečna dolina, po kateri ne teče več nobena voda.
- **Zatrejna dolina** je kratka rečna dolina, ki se od izvira med zaprtimi strminami (zatrep) postopoma odpira.

- **Kraška jama** je naraven izvotljen prostor pod zemeljskim površjem, ki nastane na kraškem svetu. Jama nastane kot posledica geoloških procesov, tektonskih premikov, delovanja vode in drugih atmosferskih vplivov. Kraški pojavi v jamah imajo različne oblike.

- **Korozijske** posebne **stopničke** so **škavnice**, ki se vrstijo v obliki kaskad na apnenčasti kamnini. Vsaka vrste

korozijska stopnička ima značilno kotanjasto obliko z ravnim dnom, na eni strani pa se odpira v naslednjo, spodnjo kotanjo. Te kotanje imajo med 10 in 30 centimetrov premera. Nastanejo zaradi raztapljanja apnenca na točkah, kjer se zadržuje voda; ta se na najnižjem mestu kotanje tudi izliva ter na prvi najbližji točki z nizkim strmecem napravi novo škavnico, kar botruje nastanku korozijskih stopničk.

- **Kraški izvir** je točka na kraškem ozemlju, kjer podzemeljska voda prihaja na površino. To praviloma sploh ni izvir, saj ne gre za nastanek novega vodnega toka, temveč je to že obstoječi potok ali celo reka, ki je bila nekje prej proniknila in se sedaj vrača na površje. Zato prihaja voda na dan po navadi v veliki količini. Če se kraški izvir pojavi v jami, mu pravimo tudi jamski izvir.
- Zelo zanimiva vrsta kraškega izvira je **bruhalnik**, ki mu Kraševci pravijo **fontana**. Kjer iztok iz podzemlja ovirajo sifoni (*smrki*), voda priteka na površje le obdobje, ko se notranji rezervoarji toliko napolnejo, da voda po načelu veznih posod prestopi sifonsko zaporo. Taki izviri so najpogostejši na Primorskem krasu, zato imajo italijansko ime, čeprav v Italiji takih izvirov skoraj ni. Posebno v preteklih časih so bile fontane intenzivno izkoriščane za preskrbo pitne vode, ker so večkrat na lahko dostopnih krajih. Omembe vredna je ulica sedmih fontan v Trstu (še danes *Via Settefontane*), kamor je v rimski dobi vodila iz mesta pot do naravnega izvira vode, ki se je pojavljal zdaj tu zdaj tam. Danes vemo, da je to bila skupina bruhalnikov, ki so se pojavljali, kadar je pač zadevni sifon dovoljeval.

Druga vrsta bruhalnikov se pojavlja na kraških poljih, kjer voda izvira naravnost iz tal. Tudi v teh primerih je iztok odvisen od sifonov, ki se polnijo in prekipevajo zaradi obilja padavin. Zato je poplavljanje kraških polj tesno povezano z letno dobo in od nje odvisno količino dežja.

- **Kraško polje** je večja kotanja na kraškem svetu, ki ima pretežno ravno dno, koder poteka kraški vodni vir. Slovenski krasoslovci so

leta 1973 določili, da mora imeti vsaj pol kilometra široko dno in nepretrgan rob visok vsaj nekaj metrov.

- **Ponor** nastane zaradi spremembe v sestavi tal: voda, ki je drsela po neprepustnem terenu (skali ali prsti), priteče na grušč ali peščeno zemljo in se skozi to prepustno plast »precedi« v podzemlje. Take vode imenujemo ponornice ali ponikalnice. Večkrat se spet pojavijo na odprtem in večkrat tudi ponovno ponorijo, odvisno pač od ozemlja, po katerem tečejo.

Ponori so prava vrata med površjem in kraškimi jamami, in to predvsem zato, ker urejajo dotok v podzemlje. Ko obilno dežuje, potok ali reka naraste, ker se na površini količina vode poveča. Ko pa pride do prepustnih tal, voda ne more pronikniti z isto hitrostjo, kot priteka, zato nastanejo nad ponori poplave in obdobja jezera, medtem ko so podzemski tokovi sorazmerno vedno enako vodnati.

Voda pri pretoku skozi ponor odnaša iz površine pesek in razne usedline, ki prepustno plast lahko širijo in poglobljajo. Lahko razumemo, da je zgoščenost in enovitost prepustne plasti tisti dejavnik, ki največ vpliva na količino vode v ponikalnici ter na obliko in deročnost podzemskega toka.

- Tudi **požiralnik** je mesto na kraških tleh, kjer voda izginja s površja, a gre za povsem drugačen pojav. Požiralniki so več ali manj globoke lijaste kotanje, v katere se ob dežju zliva vsa voda s površine. Voda potem v njih narašča, jih napolni, se preko robov izlije in preplavi ravnino. Govorimo torej o kraškem polju ali o presihajočem jezeru. Medtem ko je ponor prehod v jamo, ki je nekje v spodaj ležečih zemeljskih plasteh, požiralnik sega v globino le do obširne neprepustne plasti. Ta plast postane ob nalivih dno ogromne sklede, v katero priteka skozi požiralnike voda. Ko je voda dovolj visoka, seveda napolni skledo, to je, preplavi vso dolino. Dejansko torej požiralnik vode ne »požira«: kdor bi opazoval naraščanje vode v njem ob močnem dežju, bi v resnici opazoval naraščanje vode v celotni globeli okoli sebe in pod sabo - požiralnik je le luknja, skozi katero bi videl doseženo raven vode.
- **Škavnica** je okrogla ali podolgovata skalna vdolbina, ki nastane v apnenčasti kamnini zaradi korozije, in kot taka značilna kraška površinska oblika. Ima značilno ravno dno ter izpodjedene stene, velika pa je od nekaj centimetrov do enega metra in tudi več.
- **Škraplja** je podolgovat žleb na neporaslih površinah trdega apnenca, ki nastane pod vplivom tekoče vode. Geomorfološka površinska oblika škrapelj je značilna za kraški svet.

Tekoča voda lahko teče po apnencu kot deževnica, talna voda, vode iz ledenikov ali morska voda. Pri tem počasi raztaplja apnenec, ki se pod

vplivom organskih kislin v vodi (te pridejo vanjo preko atmosfere ali z izpiranjem tal) raztopi in pomeša z njo.

Škraplje med seboj ločijo vmesni grebeni, ki so na določenih mestih lahko izjemno ostri. Take grebene imenujemo skalni noži, teren »posipan« z njimi pa je izjemno težko prehoden. Površju, ki je gosto pokrito s škrapljami pravimo škrapljišče, lahko pa je nadzemno ali podzemno (če je voda izdolbla škraplje pod vrhno plastjo prsti).

- **Žlebiči** so žlebovom podobne vzporedne podolgovate vdolbine, ki se pojavljajo na površini nagnjene apnenčaste kamnine, in kot take značilna kraška površinska oblika. Potekajo v smeri največje strmine in lahko v dolžino merijo več metrov, v širino pa od 1 do 30 centimetrov in se povečujejo v smeri navzdol. Navadno imajo ti kanali ostre robove, proti dnu pa se ožajo; v primeru, da so nastali na kamnu pod plastjo površinske prsti, so v prerezu nekoliko bolj zaobljeni. Če je kamnito površje, na katerem se žlebiči nahajajo, strmejša, so ti razmeroma ravni, v nasprotnem primeru pa se lahko zvijajo v meandre.

KOROZIJSKE STOPNIČKE

Te stopničke somalce podobne škavnicam. Imajo jasno izražen polkrožni obod in ravno dno, ki je na eni strani odprto navzdol, po navadi v naslednjo stopničko. Običajno so 10-30cm velike.

PONVICA

Te nastajajo iz vode, ki se preliva čez različne pregrade. So najrazlučnejših velikosti, od nekaj milimetrov pa do nekaj metrov. Zrastejo lahko ob vznožju stalagmitov, na peščenih pobočjih ali pa v koritu podzemne reke.

GRIŽA

To so škraplje, ki razčlenjujejo skalo v kaos manjših kamnov